

CELOSTNO PREMIŠLJEVANJE O ŽIVLJENJU

Marija ŠVAJNCER, 2025: *Jaz, krava Rička*. Maribor: Kulturni center Maribor.

Mladinski roman Marije Švajncer (roj. 1948) *Jaz, krava Rička* je dovršeno leposlovno delo, ki obravnava več tem, in sicer gre za družbenokritični ter psihološki roman, ukvarja se z ekokritiko in vprašanjem jezika, povezanega z vokeideologijo. Prozno delo je razdeljeno na poglavja, ki postopoma predstavljajo krizo živali in posameznika, kmeta, ki vso njihovo stisko povzroči, obenem pa se same težave počasi tudi razrešijo. Gre za pomembno sporočilo in idejo, da se lahko še tako veliki posamični in družbeni problemi premagajo, vendar sta za to nujni disciplina in volja do življenja.

Pisateljica, pesnica, literarna kritičarka in filozofinja Marija Švajncer glavno osebo kravo Ričko postavi v prvoosebno pripovedovalko, ki s svojo subtilnostjo in kritičnim mišljenjem predstavi življenje in razmere na kmetiji. Oriše nam bivalne prostore in svoje družinske člane, pri čemer je poudarek na medosebnih odnosih. Vnašanje človeških lastnosti v živalske je prepričljivo, npr. tekmovalnost, narcisoidnost in pa tudi empatija, saj nas pisateljica postavi v prepričljive okoliščine prvoosebnega razmišljanja in dialogov. Poimenovanje živali (petelin Stojan, bik Vilibald, pes Sultan, krave, že omenjena Rička, Radika in Rozika, mačka Matilda idr.) in stroja – kosilnika (Teodorja) je v času vedno bolj intenzivne reje in s tem vedno slabšega in hipnega odnosa do njih zelo pomembno.

Razumeti je, da nam protagonistka Rička osvetli več vidikov življenja na

kmetiji in se tega še kako dobro zaveda: »Spadala sem med take krave, ki so se zavzemale za spremembe in verjele, da je mogoče slabe stvari spremeniti v dobre.« (Švajncer 2025: 45) Vendar Rička ne izpostavlja samo sebe. Na enakovreden odnos vključuje svojo živalsko družino, tudi tisto, na katero so odpeljani, in gospodarja Jožeta, do katerega čuti ambivalenten odnos, saj delo in življenje na kmetiji vedno bolj zanemarja. Zdi se, da gospodar omahuje in obupuje, s čimer pa pomembno in uničujoče vpliva na razmere na kmetiji in samo gospodarstvo. S tem se avtorica vedno bolj posveča tudi splošnemu vprašanju o opuščanju kmetovanja in hkrati velikemu problemu propadanja kmetij in s tem vedno manjšega zanimanja za življenje na podeželju tudi za druge. Osnovni problem tega romana je s tem zelo zgovoren in presega osnovno premiso mladinskega dela, in to je alkoholizem posameznika ter osamljenost mlajših moških na kmetijah. Skrbnik Jože se vedno bolj zasvaja s popivanjem in prav zato ga zapusti njegova življenjska sopotnica. Problem alkoholizma (z vedno večjo osamljenostjo) je dolgoročen in ga ni mogoče kar tako razrešiti, predstavljen je dovolj nazorno in hkrati kompleksno. Vprašanje o zasvojenosti z alkoholizmom je zastavljeno preudarno in se skozi oči živali rešuje počasi. Krava Rička ga skuša razumeti, na analitično-sintetični ravni se seznanimo s kratko predstavitevijo razmerja med Jožetom in Roziko ter s počasnim razkrojem vsaj dveh življenj in posledično propadanjem kmetije in živali. Zadnje omenjeno je skorajda usodno, saj živali začnejo stradati, niso čiste, zruši se hlev, tako da so vremenske razmere,

nalivi in poplave, skorajda posrednega pomena. Prav v takih okoliščinah se živali morajo rešiti same in ta prizor je eden izmed najbolj bolečih in travmatično prikazanih. Tu se spremeni tudi Ričkina sicer miroljubna narava, saj do gospodarja čuti vedno večji odpor in se s psihološke narave kaže želja po fizičnem nasilju.

Pri tem pa vseeno življenje teče naprej – Rička ni samo kritičarka in glasnica, saj se tudi zaljubi in si želi srečnega življenja. Pri tem pa Marija Švajncer poudari kompleksnost medosebnih odnosov – Ričkina simpatija bik Vilibald je samovšečna in narcistična oseba, obenem pa je med njima fizična meja, in sicer električni pastir. Metafora za omejitve in oddaljevanje je zelo polemična in v skladu s samimi družbenimi razmerami, ki so preslikane v živalski svet, ki so pa še kako realne v današnjem svetu med ljudmi. Vprašanje ljubezni in spoštovanja se smotrno kaže na dveh primerih, torej med Jožetom in Roziko ter Vilibaldom in Ričko. Pri čemer je veliko vprašanje tudi ljubezen in odgovornost do živali, ki ju ima Jože vse manj. Brezbrižnost in zanemarjenost odnosov do živali ima v obravnavanem romanu skorajda osrednjo nalogo. Kako izboljšati odnos do živali? Kako biti human v odločitvah o prehranjevanju z mesnimi izdelki? Prav vse naštete živali na prvotni kmetiji so pravzaprav namenjene samo zakolu in poznejšemu uživanju mesa. Pri tem se zelo nazorno prikaže vprašanje ekokritike in odnosa do ekosistema ter človeškega nadjaza nad živalmi.

Začasni drugi dom živali, in sicer pri Alojziji Korenček, prikaže nov način samooskrbe in human odnos do živali. Pri tem sta poudarjeni aktivistična drža

in zaščita za živali. Obenem pa Marija Švajncer spretno vnese medbesedilno navezavo na krave samorastnice, ki jih nagovarja njihova nova in začasna rejnica Alojzija Korenček kot Huda-bivškova Meta v *Samorastnikih* v noveli Prežihovega Voranca. Prisposoda vrane pa je tudi spremenjena – v ključu nosi dobre novice in jo je mogoče razumeti kot glasnico upanja namesto goloba z oljčno vejico.

Pri tem se je mogoče navezati tudi na vokeidelogijo, ki se povezuje z nujnim reševanjem živali in vprašanjem o ženski rabi priimkov. Pisateljčino kritično stališče je znano, pri tem jezikovno mišljenje prenese na vrano, ki odleti povedat aktivistki »Korenček«, kaj se dogaja na vedno bolj zanemarjeni kmetiji. Tudi anglicizmi niso spregledani, saj so predstavljeni pomisleki o rabi tujih imen. Zgodba je torej postavljena v širšo problematiko, saj se tudi podeželje in način mišljenja modernizirata in posodabljata, saj, kot pravi vrana, mora iti v korak s časom, četudi le leta po zraku. Varnost in reševanje živali pa sta seveda nujna in opravičena, zato avtorica Alojzija Korenček postavi kot pomembno osebo v obravnavanem delu. Tudi ko je Rozika še na kmetiji, predano skrbi in neguje živali. Premišljeno si avtorica na kmetiji ni zamislila človeških potomcev, saj bi v takem primeru bilo še veliko huje: »Pijanec se spravi na ženo in otroke, potem vse skupaj postane zelo grdo.« (Švajncer 2025: 62)

Iluzorna predstava o mirnem in varnem življenju na podeželju je lažna, na popolnoma zanemarjeni domačiji živijo živali z imeni, ki nimajo dostojnih razmer, kaj šele redne prehrane, kar je prikazano v celotni prehranjevalni verigi na kmetiji vse do vedno bolj suh

miši. Pozornost na vsak detajl je odlično prikazana z realističnimi motivi, kot so podrt hlev, razmajan kokošnjak, obenem pa je dom še vedno dom, kot pravi krava Rička: »Kakršen koli je bil, zanemarjen ali umazan, dom pa je bil vendarle.« Četudi je zanje skrb vedno manjša ali pa je sploh ni več. Prav ta krut uvid je eden izmed najbolj streznitvenih trenutkov tako za bralstvo kot tudi za Jožeta: kritično predstavljene razmere so stopnjevane do te mere, da so, kot že omenjeno, živali predstavljene v drugo, varno okoliščino. Proces je nadrobno opisan, pri čemer je glavna ideja, da je treba vsako živo bitje zaščititi in mu ponuditi varno okolje, tudi kmetu Jožetu, ki ogroža druge in sebe.

Sociološki in psihološki orisi so izpisani z več vidikov, pri čemer avtorica skozi oči Ričke skorajda ne obsoja nikogar, le v primeru nezadostne nege in skrbi za živali vzame v resno obravnavno kmeta Jožeta. Ne nazadnje, četudi ga je prav zaradi alkoholizma zapustila partnerica, je treba svoje naloge in dolžnosti prevzemati resno in odgovorno. Pri tem avtorica dosega resne in poglobljene filozofske razmisleke: »Na svetu smo samo omejen čas in moramo postoriti kaj takega, da si nas bo zapomnil vsaj kak kačji pastir, ki se od nekod prikaže in nad našimi glasovi leta v krogu. Že zaradi njega je vredno, da svojih dni ne mečemo kar tako proč, ampak se raje potrudimo, da nam bo lepo ali vsaj znosno.« (Švajncer 2025: 49) Osnovna premisa avtoričinih sporočil o vrednosti življenja je neprecenljiva tudi v drugih leposlovnih in filozofskih besedilih in nič drugače niti v tem delu. Vsako življenje na tej kmetiji je dragoceno in nujno – najsi gre za človeka, živali ali stroj, vsak je,

če parafraziram, nujen člen v danem toposu.

Možnost ponovnega življenja je ponujena – Marija Švajncer, kot vedno, ponudi upanje, še posebej nujno v umetnosti, ki se tokrat pojavi z Jožetovim zdravljenjem. To se začne tudi z Rozikino vrnitvijo, ki pomaga, da se začne sprva antijunak spreminjati in prevzemati svoje življenje nazaj s pravo mero razsodnosti. Vendar vse ni tako preprosto – zdravljenje zahteva strokovno pomoč, pri čemer je poudarek, da želja in hitre spremembe niso dovolj. Tako roman uresničuje tudi to, da se je treba vsakega reševanja težav lotevati s premislekom in celostno.

Roman *Jaz, krava Rička* Marije Švajncer je izjemno delo, ki ni namenjeno le mlajšemu bralstvu, pač pa širšemu krogu ljudi. Poudariti je treba pisateljičin prispevek k dostojnemu življenju živali, k človeški odgovornosti za delo, za svoje naloge (ki so v tem primeru kmečka opravila), za skrb za sočloveka in živali. Na več ravneh se avtorica posredno ukvarja tudi z bližino, ki je je vedno manj in se vse bolj spreminja v umetno ustvarjanje svetov (tudi npr. v neuresničevanju ljubezni med živalmi in umetnim osemenjevanjem). Roman je mogoče razumeti tudi v kontekstu ideje o ohranjanju ruralnega življenja, ki je nujno potrebno, da se lahko ljudje preživljamo in hkrati skrbimo za varno in zdravo prehrano. S tem se avtorica ukvarja z globalno temo, ki se ne loteva le domačih razmer, pač pa je znana po vsem svetu in je še kako pomembna za nadaljnji razvoj celotnega življenja.

Tonja Jelen,

jelen.tonja@gmail.com